

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมเรามีความสำคัญมากในการอยู่ร่วมกันและดำรงชีวิต ไม่สามารถจะอยู่ได้ตามลำพัง นับตั้งแต่สถาบันครอบครัวขึ้นไป การอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์ จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในฐานะต่าง ๆ ทั้งในด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และการติดต่อเป็นต้น เมื่ออยู่รวมกันเป็นสังคมใหญ่และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลา บางครั้งทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติด ปัญหาการละเมิดสิทธิ ปัญหาการขัดแย้งเป็นต้น^๑ มนุษย์โดยธรรมชาตินั้น ถือได้ว่าเป็นสัตว์สังคม^๒ แต่ถึงแม้ว่าจะมีผู้ให้คำจำกัดความไว้หรือไม่อย่างไรก็ตาม ความเป็นสังคมของมนุษย์ย่อมเกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ตั้งแต่เริ่มก่อตัวหรือเริ่มปรากฏมีมนุษย์ขึ้นมาในโลก ซึ่งในระยะเริ่มต้นนั้นมนุษย์ก็ได้แตกต่างไปจากสัตว์ประเภทอื่น ๆ กล่าวคือ เป็นสิ่งที่มีชีวิตและมีสัญชาตญาณในการแสวงหาและปกป้องตนเองตามเหตุปัจจัยที่จะพึงกระทำได้^๓ การอยู่ร่วมกันในลักษณะสังคมของบรรพชนที่เรียกว่า สังฆะ หมายถึง หมู่หรือกลุ่มบุคคลมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ซึ่งระบบสังฆะนี้เองที่เป็นบ่อเกิดของพระวินัย คือ กฎเกณฑ์ที่สังคมพึงยอมรับและปฏิบัติร่วมกันทั้งในส่วนที่เป็นข้อห้ามและขออนุญาต โดยคำว่า สังฆะ นั้นยังมีความหมายอีกนัยหนึ่งก็คือ หมายถึง พระสงฆ์จำนวน ๔ รูป^๔ ขึ้นไปซึ่งเป็นจำนวนของพระสงฆ์ที่สามารถทำสังฆกรรมและประกอบพิธีกรรมบางอย่างของสังคมได้ การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมและดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดนั้น ย่อมมีความรักความสามัคคีต่อกันและจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งในบางครั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์มิได้ดำเนินไปอย่างราบรื่นหรือเป็นระเบียบแบบแผน เนื่องมาจาก

---

^๑ จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

^๒ โกวิท วงศ์สุวรรณ, **พื้นฐานรัฐศาสตร์กับการเมืองในทศวรรษที่ ๒๑**, (นครปฐม: โรงพิมพ์สำนักส่งเสริมและฝึกอบรมกำแพงแสน, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖.

^๓ พระราชปริยัติ (สฤชดี สิริธโร), **แนวคิดการจัดระเบียบสังคมเชิงพุทธ**, พุทธอุทธานวิชากร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๕.

ความแตกต่างในด้านสภาพแวดล้อมการศึกษาและพื้นฐานทางความคิด^๕ ดังนั้น จึงต้องมีระเบียบวินัยอันดีงามเพื่อเชื่อมโยงความสามัคคีพร้อมเพรียงของมวลมนุษย์^๖

ความพร้อมเพรียงกันของหมู่เป็นเหตุแห่งความเจริญ เรียกอปริหานิยธรรม ซึ่งหมายถึงความหมายของสามัคคีการรวม แยกเป็นพฤติกรรมของคน และสัตว์ ในสังคมนมนุษย์ความสามัคคีมีความสำคัญมากในการอยู่ร่วมกันและดำรงชีวิตเนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถจะอยู่ได้ตามลำพังจะต้องมีการอยู่ร่วมกันในลักษณะของสถาบันครอบครัวขึ้นไป การอยู่ร่วมกันของสังคมนมนุษย์ จึงจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในลักษณะต่าง ๆ ทั้งในด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และการติดต่อเป็นต้น เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลา บางครั้งทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหายาเสพติด ปัญหาการละเมิดสิทธิ ปัญหาการขัดแย้ง เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุมาจากการขาดความสามัคคีต่อกันเป็นประการสำคัญ หลักธรรม คือ ความสามัคคีนั่น เป็นหลักธรรมที่สูงส่งและสำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา ที่สอนให้มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของบุคคลและสิ่งของต่าง ๆ แล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้อง และเหมาะสมด้วยความจริงใจ ช่วยให้สังคมนมนุษย์มีความสามัคคีและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จึงจำเป็นที่บุคคลในสังคมจะได้นำหลักธรรมข้อนี้ไปประยุกต์ใช้ในสังคมและชีวิตประจำวันให้เหมาะสม

การลดปัญหาความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในสังคมโลกจึงเป็นเรื่องสำคัญ ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธพจน์ที่ว่า “สุขา สงฆสส สามัคคี” แปลว่า ความสามัคคีแห่งสงฆ์หรือหมู่คณะเป็นเหตุให้เกิดความสุข^๗ เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า สังคมใดมีความปรองดองสามัคคีกันอย่างแน่นอน สังคมนั้นจะมีความปกติสุขและเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง หลักการสำคัญที่จะทำให้สังคมมีความปกติสุขและเจริญมั่นคงประการหนึ่งในความหมายทางพุทธธรรม คือหลักสาราณียธรรม ๖ ซึ่งมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างความสามัคคี เป็นหลักปฏิบัติที่เริ่มต้นจากภายในของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นการแสดงพฤติกรรมที่เคารพต่อตนเองและผู้กล่าว คือ

(๑) เมตตามโนกรรม คือ คิดดีต่อเพื่อนมนุษย์ และแสดงออกทางวาจาด้วยความเป็นมิตร

□ ดวงเด่น นุธรรมรัมย์, “พุทธจริยศาสตร์กับแนวคิดเรื่องสงครามที่เป็นธรรม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ.

□ พระมหาอดุลย์ คนแรง, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์มั่งคั่งถกที่ปณิ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

^๗ ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๙/๒๔๓., ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๙/๓๖๓.

(๒) เมตตาวจีกรรม คือ การกล่าวแต่สิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกันในสังคม

(๓) เมตตากายกรรม คือ แสดงออกทางกายที่ไม่เป็นการละเมิดเบียดเบียนผู้อื่นด้วยการทำผิดศีลธรรม เป็นการสร้างกายสามัคคีอย่างหนึ่ง

(๔) สาธารณโภคี คือ มีจิตอาสา ไม่เห็นแก่ตัว คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของสังคมเป็นที่ตั้ง การปฏิบัติได้เช่นนี้ย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคีในสังคมประเทศชาติ

(๕) สีสามัญญตา คือ เคารพกฎหมายและกฎเกณฑ์ที่ดีงามของสังคม มีความปกติทางกาย วาจา ใจ ที่เรียกว่าศีล

(๖) ทัญญูสามัญญตา คือ มีความคิดเห็นที่ถูกต้องตามครรลองแห่งธรรมะ เคารพความคิดเห็นของผู้อื่นที่อาจแตกต่างจากฝ่ายตน ไม่กระทำการอันเป็นการลิดรอนสิทธิการแสดงออกของผู้อื่นที่ชอบธรรม แนวทางการปฏิบัติดังกล่าวนี้ จึงนับว่าจะช่วยเสริมสร้างให้เกิดความสามัคคีขึ้นในสังคมได้อย่างยั่งยืน^๔

กล่าวได้ว่า หลักธรรมคำสอนเรื่อง ความสามัคคี นี้ ถือได้ว่าเป็นหลักธรรมซึ่งเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมอื่น ๆ อีกมาก เช่น คนไทยทุกคนมีความสามัคคีกัน ก็จะพากันสร้างเป็นสิ่งที่ดีงามเป็นบุญ เป็นกุศลซึ่งมีผลต่อตนเอง ผู้อื่น ประเทศชาติในที่สุด และเมื่อคนไทยทั้งหลายมีหลักธรรมข้อนี้แล้ว ก็จะทำให้คนไทยทั้งหลายผู้เป็นสมาชิกของสังคมนั้น มีการแสดงน้ำใจจริงต่อกัน ไม่มีจิตอิจฉาริษยาต่อกันและกัน ช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ ก็จะทำให้ในสังคมประเทศชาติเกิดความสงบสุขและพัฒนาก้าวหน้าไปได้ด้วยดีและอย่างยั่งยืน

ดังนั้น การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ จะได้ศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเด็นเหล่านี้ คือ หลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อเป็นแนวทางในการวางรากฐานชีวิตที่ดีในสังคมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

^๔ อ.จ.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๔๒๗-๔๒๘.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ หลักสารานิยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ หลักความสามัคคีในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ หลักสารานิยธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่อง ศึกษาหลักสารานิยธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตไว้ ดังต่อไปนี้

- ๑.๔.๑ ศึกษาความหมาย ประเภท และความสำคัญเรื่องสารานิยธรรม รวมถึงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๔.๒ ศึกษาแนวคิดเรื่องสารานิยธรรมและหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง จากรายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์ แนวคิด ทฤษฎีของผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๔.๓ ศึกษาวิเคราะห์และกำหนดรูปแบบและวิธีการในการประยุกต์ใช้หลักสารานิยธรรม เพื่อการสร้างความสามัคคีในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัยนี้ จึงขอกำหนดความหมายแห่งศัพท์เฉพาะที่จะใช้ในงานวิจัยนี้ ดังนี้

- ๑.๕.๑ ความสามัคคี หมายถึง ความเป็นผู้ที่มีใจกลมเกลียวกัน มีใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความปรองดองกัน ความพร้อมเพรียงกันมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ในการสร้างความปกติสุขแก่ตนเองและสังคม
- ๑.๕.๒ สารานิยธรรม หมายถึง หลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นหลักธรรมที่จะเสริมสร้างความรู้สึที่ดีให้เกิดขึ้นต่อกันและกันอยู่เสมอในยามที่ระลึกถึงกัน เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความสามัคคี
- ๑.๕.๓ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสารานิยธรรม หมายถึง หลักธรรมที่สนับสนุนและส่งเสริมต่อสถานะและบทบาทของหลักสารานิยธรรม ๖ ในฐานะเครื่องมือสร้างความสามัคคี

ปรองดองในสังคม ในงานวิจัยนี้หมายถึง หลักพรหมวิหาร ๔, สังคหวัตถุ ๔, อปริหานิยธรรม ๗ และกุศลกรรมบถ ๑๐

๑.๕.๔ รูปแบบและวิธีการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี หมายถึง หลักการ วิธีการ หรือแนวปฏิบัติในการสร้างความสามัคคีในสังคมไทยปัจจุบัน โดยใช้องค์ความรู้จากหลักสาราณียธรรม ๖ เป็นต้นแบบการศึกษาปฏิบัติ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยโดยศึกษาข้อมูลที่เป็นหลักฐานจาก พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณวิเสสเป็นลำดับ และจากเอกสารที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้ศึกษาค้นคว้าแล้วเผยแพร่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ในเบื้องต้นผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ ตำราวิชาการพระพุทธศาสนา

๑) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสามัคคีว่า เมื่อพูดถึงความสำเร็จของแต่ละคน คนนั้นก็คือตนเอง ต้องพัฒนาตน ต้องพัฒนาสังคม ช่วยกันพัฒนาคนทั้งหลายที่มาร่วมสร้างสรรค์สังคมนั้น ต้องเป็นคนเข้มแข็ง มีความเพียรพยายาม เอาใจสู้ จึงจะประสบความสำเร็จของงาม ความดี ความเลิศ ประเสริฐสุดของมนุษย์ ความดีความงามของสังคม สันติสุขของโลก ล้วนเป็นความสำเร็จที่ต้องใช้ความเพียรพยายาม ร่วมกันสร้างสรรค์ในการพัฒนา ตั้งแต่ในสังคมครอบครัว พ่อแม่ อบรมเลี้ยงดูลูกของตนให้มีจิตใจใฝ่ในความงาม ผู้คนทั่วไป ให้มีคุณธรรม และผู้นำที่จะพาคนไปถึงความสำเร็จ จะต้องนำประชาชนให้เกิดริ้วแรง กำลังกาย กำลังใจ ปัญญาและความสามัคคีในการสร้างสรรค์^๔

๒) พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาส) ได้กล่าวถึง ความสามัคคีว่า บุคคลที่เกี่ยวข้องกัน เราทุกคนที่อยู่ร่วมกันในโลกย่อมเกี่ยวเนื่องกัน อยู่เป็นพวกเป็นหมู่คณะ ที่ใกล้ชิดที่สุดเรียกว่าครอบครัว บุคคลเหล่านี้เมื่อพิจารณาให้ดีแล้วจะเห็นว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยในการที่จะบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามความต้องการของเรา เพราะฉะนั้นจึงต้องจัดการ

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), รัฐศาสตร์เพื่อชาติ รัฐศาสตร์เพื่อโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท แดตลิบเจ็ด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

แก้ปัญหาเกี่ยวกับบุคคลแวดล้อมนี้ให้ลุล่วงไปด้วยดีเหมือนกัน ทุกคน ทุกองค์กร ต้องให้มีศีลธรรม อยู่ด้วยความสมานสามัคคี ก็จะทำให้โลกสงบร่มเย็นได้^{๑๐}

๓) พระมหาอุดม สารเมธี ได้อธิบายไว้ว่า ความสามัคคีเป็นผลมาจากจิตเมตตาเอ็นดูต่อกัน สามัคคีจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสุขแม้แต่ที่เราเรียกหา สันติภาพ สันติสุข การไม่เบียดเบียนกัน คือเหตุแห่งสันติภาพ สันติสุข ภารดรภาพ เสรีภาพตามที่เราร้องรื้อกันเพราะเมตตาไมตรีกันนั่นเองเป็นตัวสันติธรรม สามัคคีธรรม ในความเป็นจริงเป็นผลที่เกิดจากความรู้สึกดีต่อกัน ในระดับของความรัก ความเมตตา ความหวังดี เพราะทุกอย่างเป็นกระบวนการของเหตุผล ทุกอย่างที่เป็นผลจะต้องทำหน้าที่เป็นเหตุเพื่อให้เกิดผลคือความสงบสุขต่อไป^{๑๑}

๔) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทาน แก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร พระราชวังดุสิต วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๓ มีใจความว่า คนไทยนี้ ความจริง “รู้จักสามัคคี” ถึงอยู่ได้จนทุกวันนี้ ถ้าไม่รู้จักสามัคคี อยู่ไม่ได้ แต่ก่อนนี้เมื่อ ๔๐ ปี หรือ ๕๐ ปี ก่อน ประชากรของประเทศไทย มีประมาณ ๑๘ ล้าน เดียวนี้มีมากขึ้นสามเท่า จวนจะ ๖๐ ล้าน การที่จะ “รู้จักสามัคคี” ก็ลำบากมาก เพราะคนมาก ๆ รู้จักกันทั่วถึงไม่ค่อยได้ แต่ “รู้จักสามัคคี” ควรจะใช้ได้ เพราะหมายความว่า ทุกคนถือว่าตนเป็นคนไทย มีอะไรเกิดขึ้นก็ตาม ทุกคนรู้ว่าต้องมี ความสามัคคี “รู้” ก็คือ “ทราบ” ทราบความหมายของสามัคคี “รัก” คือ “นิยม” นิยมความสามัคคี เพราะเหตุใดคนไทยจึง “รู้จักสามัคคี” ก็เพราะคนไทยนี้ฉลาด ไม่ใช่ไม่ฉลาด คนไทยนี้ฉลาด รู้ว่าถ้าหากเมืองไทยไม่ใช้ความสามัคคี ไม่เห็นอกเห็นใจกัน ไม่ใช้อะไรที่จะพอรับกันได้ พอที่จะใช้ได้ก็คงจะไม่ได้ทำอะไร หมายความว่า ทำมาหากินก็ไม่ได้ทำมาหากิน^{๑๒}

๕) ส. ศิวรักษ์ ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสามัคคีไว้ว่า สิ่งแรกที่จะต้องพัฒนาก็คือการพัฒนาคนให้มีความรู้ความเข้าใจ เวลานี้คนรุ่นใหม่เดินทางออกจากวัด ก็จะได้รับรสความดีน้อยไปเท่านั้น เพราะฉะนั้น ต้องศึกษาให้เด่นชัดว่า มาจากสิกขา ไม่มีอื่น ต้องเป็นเรื่องของศีล

^{๑๐} พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่พุทธทาส), **คู่มือมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕๒.

^{๑๑} พระมหาอุดม สารเมธี, **ความสามัคคีนั้นสำคัญนัก**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ระฆังทอง, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘๔.

^{๑๒} กระทรวงวัฒนธรรม, **สรุปผลการดำเนินงานกิจกรรม ฉลอง ๖๐ ปีครองสิริราชสมบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

สมาธิ ปัญญา สร้างคนให้เป็นคนดีเท่านั้น จึงจะตัดสินและพัฒนาคนให้เกิดความสามัคคีได้ การพัฒนาสังคมและประเทศก็จะเกิดความร่มเย็นได้^{๑๓}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) พระครูนนทวิวัฒน์ วีระมโ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสาราณียธรรม ๖: กรณศึกษา เทศบาล ตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” พบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรมในการบริหารงานเทศบาล ตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ได้แก่ ด้านเมตตาการุณยธรรม เจ้าหน้าที่ไม่ควรเลือกปฏิบัติในการให้บริการแก่ผู้มาใช้บริการ ควรให้บริการตามลำดับในการมาใช้บริการ เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้รับบริการ ด้านเมตตาวิจิตรธรรม เจ้าหน้าที่กล่าววาจาสุภาพต่อผู้มาใช้บริการ ด้านเมตตาเมตตาธรรม เจ้าหน้าที่ต้องยึดถือผลประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตนให้เกียรติ ประชาชนที่มาติดต่อและต้อนรับด้วยไมตรีจิตที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ด้านสาธารณโภคี เจ้าหน้าที่ต้องมี ความซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่สินจ้างรางวัล บริการด้วยความเต็มใจ และมีความรับผิดชอบ ด้านสัสถาสุภิตา ควรมีความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่เห็นแก่พวกพ้องสำคัญกว่าประเทศชาติ หรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน มากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ด้านทวิญญูธรรม ยอมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน และนำมาแก้ไขปรับปรุงตามสภาพจริง^{๑๔}

๒) อาภรณ์รัตน์ เลิศไพบรอต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริการสาธารณะตามหลักสาราณียธรรม ขององค์การบริหารตำบลหนองกรด จังหวัดนครสวรรค์” พบว่า ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการบริการ สาธารณะตามหลักสาราณียธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองกรด จังหวัดนครสวรรค์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ข้อเสนอแนะในการนำหลักสาราณียธรรม มาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองกรด อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวมมีดังนี้ ๑) มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะ ๒) สร้างความสามัคคี กลมเกลียวให้เกิดขึ้นทั้งกับฝ่ายเจ้าหน้าที่และฝ่ายประชาชนเพื่อความเป็นปึกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกันในการร่วมกันพัฒนา ๓) ส่งเสริมข้อธรรมสาธารณะโภคี คือ การรู้จักเอื้อเพื่อแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรมช่วยเหลือกัน

^{๑๓} ส.ศิริรักษ์, **คัมภีร์พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศึกษิตสยาม, ๒๕๕๑), หน้า ๕๔.

^{๑๔} พระครูนนทวิวัฒน์ วีระมโ (มีนุสรณ์), “การบริหารงานเทศบาลตำบลตามหลักสาราณียธรรม ๖: กรณศึกษา เทศบาล ตำบลปลายบาง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, **พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริหารจัดการคณะสงฆ์)**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

ไม่เห็นแก่ตัว ๔) ส่งเสริมการมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วม และ สงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน^{๑๕}

๓) จรัส ปันธิ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การประยุกต์หลักสาราณียธรรมในการบริหารงานบุคคลมหาวิทยาลัยเชียงใหม่” พบว่า การบริหารงานบุคคลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนทั้งนั้น เริ่มตั้งแต่การสรรหาบุคคลเข้าสู่องค์กรจนกระทั่งพ้นจากองค์กรไป ซึ่งการบริหารงานยึดหลักระบบราชการ โดยอาศัยกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ มาเป็นพื้นฐานในการบริหารงานบุคคล นอกจากนั้นยังเอาระบบคุณธรรม จริยธรรม และการบริหารแบบธรรมาภิบาลมาเป็นฐานในการดำเนินงาน ยังได้ยึดหลักแห่งสัจธรรม ตามปณิธานและภาพิตประจำมหาวิทยาลัย ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะสร้างบุคลากรทุกฝ่ายให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข มีความรักความเมตตา ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีในหมู่คณะ มีการเรียนรู้ ฝึกฝนตนเองจนสามารถเป็นที่ยอมรับเคารพนับถือเป็นผู้ที่สามารถครองตน ครองคน และครองงานได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสาราณียธรรม ๖ ประการของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เป็นการแสดงความรัก ความเมตตาต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ให้คำแนะนำ ชี้แนะในสิ่งที่ดีงาม มีความหวังดี ประรณาดิต่อกัน ให้ความอนุเคราะห์หรือช่วยเหลือแบ่งปันกัน ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดี ตามกฎ แบบแผน วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ตลอดจนการมีความคิดเห็นที่เกื้อกูลกัน เป็นไปในทำนองเดียวกัน เมื่อมีข้อสงสัย หรือความไม่ชัดเจนก็นำมาปรึกษาหารือกันตลอดเวลา โดยหลักสาราณียธรรม ๖ ประการนั้น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สามารถนำมาประยุกต์ในการบริหารงานบุคคลได้เป็นอย่างดีในทุกระดับ ทั้งระดับผู้บริหาร ผู้บังคับบัญชาตัวเอง เพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา ส่งผลให้การบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประสบความสำเร็จและพัฒนามาโดยตลอด^{๑๖}

๔) อธิรณันต์ คงด้วง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์และสังเคราะห์การใกล้เคียงข้อพิพาทในพระพุทธศาสนา” พบว่า ในการสังเคราะห์หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้กับการใกล้เคียงข้อพิพาทโดยเฉพาะในสังคมไทยนั้น เน้นหลักธรรมหมวดอคติ ๔ เพราะสังคมไทยขาดความสามัคคี ถือฝักฝ่าย มีอคติหวาดระแวงซึ่งกันและกัน หมวดพรหมวิหาร ๔ เพราะหลาย

□□ อารณรัตน์ เลิศไผ่รอด, “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการบริการสาธารณะตามหลักสาราณียธรรม จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

□□ จรัส ปันธิ, “วิเคราะห์การประยุกต์หลักสาราณียธรรมในการบริหารงานบุคคลมหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๗), บทคัดย่อ.

ฝ่ายขาดไมตรีจิต ไม่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน หมวดวงิสุจิริต ๔ เพราะสังคมไทยใช้จริยธรรมในการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด และ พูดเพ้อเจ้อ สังคมไทยส่วนใหญ่อ่อนไหวเพราะจริยธรรม ๔ นี้ จึงต้องแก้ด้วยจริยธรรม ๔ หลักสาราณียธรรม ๖ เพื่อให้สังคมสามัคคีปรองดอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ชวนให้ระลึกถึงกันแต่ในทางที่ดี^{๑๗}

๕) วนิตา ชูสังข์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา” พบว่า ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธศาสนากล่าวถึงภาวะผู้นำ ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะของธรรมราชาและลักษณะของเทวราชา หลักธรรมในพระไตรปิฎกที่ผู้นำควรมีและควรนำไปประยุกต์ใช้ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร อธิปไตย สังคหัตถุธรรม พรหมวิหารธรรม อคติ อปรินิหยาธรรม และสาราณียธรรม นอกจากนี้ผู้นำต้องรู้จักใช้หลักธรรมในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและผู้อื่นในผลการศึกษาพบว่าผู้นำที่มีปัญหาในการบริหารงานกับผู้ร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชาส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากการขาดภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยหลักธรรมดังกล่าวเป็นประการสำคัญ^{๑๘}

๖) พระมหาเอกมร ฐิตปัญโญ (คงตางาม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตามหลักสาราณียธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอดอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า แนวทางในการนำหลักสาราณียธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอดอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี ควรทำงานรับใช้ประชาชนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย วางแผนการทำงานให้เหมาะสมเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ พูดดีต่อกันเพื่อชักนำให้ประชาชนเกิดความสามัคคีปรองดอง และเกิดความรักความเห็นใจซึ่งกันและกัน ทำงานเพื่อส่วนรวม ซื่อตรงต่อตนเอง ต่องาน ต่อบุคคลอื่น เว้นจากการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองและพรรคพวกไม่รับสินบน ไม่ทุจริต ให้การช่วยเหลือจัดสวัสดิการหรือแบ่งปันผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงเสมอภาคเท่าเทียมกัน บริหารงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัยในตนเอง รักษากฎระเบียบที่ตั้งไว้ เคารพความคิดเห็นของกันและกัน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วม

□□ ชีรกันต์ คงด้วง, “การวิเคราะห์และสังเคราะห์การใกล้เคียงข้อพิพาทในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

□□ วนิตา ชูสังข์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), บทคัดย่อ.

ประชุมเพื่อเสนอปัญหา และความต้องการในท้องถิ่น แสดงความคิดเห็น วิจารณ์การทำงาน และ ร้องทุกข์เรื่องราวต่าง ๆ ได้ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาตนเอง และองค์กรอยู่เสมอ^{๑๙}

๗) กาญจนา พิมพ์สุข ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ขอนแก่น เขต ๑” พบว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการบริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็น ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน โรงเรียนในเขตพื้นที่ อำเภอเมือง ขอนแก่น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑ ควรส่งเสริมวัฒนธรรม ที่ดีในสถานศึกษาโดยเฉพาะการเคารพซึ่งกันและกัน ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกันและกัน ความ สามัคคี ความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สร้าง ขวัญและกำลังใจ การแสดงออกถึงความซื่อสัตย์ ซื่อตรงต่อหน้าที่ช่วยเหลือผู้ร่วมงานด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ในการทำงานร่วมกันในสถานศึกษา อันจะก่อให้เกิด ประโยชน์ในการนำไปปรับปรุงและพัฒนาการทำงานของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น^{๒๐}

๘) ชลากร เทียนส่องใจ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง” พบว่า ทัศนะของพระพุทธศาสนา รากเหง้า ที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากเหตุปัจจัยภายใน คือ อกุศลธรรมและปญฺญจธรรม โดยทฤษฎี ซึ่งเป็นหนึ่งในปญฺญจธรรม ถือว่าเป็นแกนกลางที่อยู่ลึกที่สุด เพราะเป็นการยึดมั่นถือมั่นใน อุดมการณ์ของแต่ละคน ยิ่งถ้าทฤษฎีประกอบไปด้วยอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะและโมหะ ทฤษฎีจะ กลายเป็นมิจฉาทฤษฎี เหตุปัจจัยภายในรวมทั้งเหตุปัจจัยภายนอก จะกลายเป็นแรงผลักดันที่ทำให้ เกิดสภาวะของความขัดแย้งขึ้น จนนำไปสู่ความรุนแรง หลักการและวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ย ในรูปแบบของพุทธวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ (๑) ขั้นตอน กัลยาณมิตร (๒) ขั้นตอนโยนิโสมนสิการ และ (๓) ขั้นตอนการจัดการปัญหาความขัดแย้ง ใน ขั้นตอนกัลยาณมิตรคนกลางต้องรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่โดยตรง แต่ในขั้นตอนที่ ๒ และ ๓ ทั้ง

□□ พระมหาเอกมร จิตปญฺโญ (คงตางาม), “ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการบริหารงานตาม หลักสาราณียธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอดอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

□□ กาญจนา พิมพ์สุข, “การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการบริหารสถานศึกษาของ ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑”, **วิทยานิพนธ์พุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนกลาง และคู่กรณีทั้งสองฝ่ายต้องมีบทบาทหน้าที่ร่วมมือกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เกิดสัมมาทิฐิ ในการหาจุดสนใจอย่างแท้จริงของคู่กรณี และส่งเสริมความเข้าใจอันดีของทั้งสองฝ่าย สรุป การเจรจาไกล่เกลี่ยเชิงพุทธ เป็นหนึ่งในพุทธสันติวิธี ที่ใช้นำมาเป็นรูปแบบสำหรับจัดการปัญหาความขัดแย้งไม่เพียงแต่สามารถใช้ได้ในรูปแบบการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง แต่ยังเป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในการจัดการความขัดแย้งทางพระพุทธศาสนา^{๒๑}

๙) พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การให้ความร่วมมืออนุเคราะห์กัน เพราะความมีคุณธรรมในใจที่มองเห็นผู้อื่นเป็นพี่น้อง มีการปฏิบัติต่อกันตามหลักสามัคคีธรรมเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีหลักพุทธธรรมในการสร้างความปรองดองหรือความสามัคคีกัน เช่น หลักสังคหวัตถุ หลักสาราณียธรรม หลักอปริหานิยธรรม การนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย พบว่า สังคมไทยต้องการความเป็นหนึ่งเดียว ทุกคนจึงต้องช่วยกันเสริมสร้างคนละไม้คนละมือด้วยการรวมพลังกันปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้องตามหลักการ ข้อบังคับ กติกา ศีลธรรมซึ่งจะเป็นแรงขับเคลื่อนสังคมไทยให้เดินหน้าไปสู่สังคมแห่งความสามัคคีธรรม กล่าวคือ ทุกคนต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ประมาท ไม่ฝืนทำอะไรตามใจหรือตามกิเลส ตัณหาของตนและเมื่อทุกคน ทุกฝ่าย และทุกคณะในสังคมไม่มีความขัดแย้งกัน มีแต่ความสามัคคีปรองดองกันแล้ว แม้จะเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้ และเหตุการณ์เลวร้ายอื่น ๆ ขึ้นในสถาบันชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ คนไทยทุกคนก็จะสามารถระงับป้องกันและแก้ไขเหตุการณ์ได้^{๒๒}

๑๐) จำเริญน้อย สิงหะรักษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า คำสอนเรื่องสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เริ่มตั้งแต่ระดับปฏิบัติต่อตนเองและคนอื่น ชุมชน สังคม ประเทศ ให้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติสามัคคีธรรมเท่าที่จะ

^{๒๑} ชลากร เทียนส่องใจ, “การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

^{๒๒} พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ.

สามารถปฏิบัติตามได้ คือ ระดับโลกียะทำให้เกิดความสงบสุขในสังฆการดำเนินชีวิตร่วมกัน ระดับโลกุตระสามารถส่งผลให้เป็นบรรลุมรรคผล สิ้นความทุกข์ได้ในที่สุด ส่วนหลักการปฏิบัติ สามัคคี มีลักษณะ ๓ ประการ คือ การกระทำร่วมกันทางกาย ทางวาจาและทางใจ โดยยึดหลัก กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ซึ่งสรุปลงในสุจริต ๓ ประการ วิธีการปฏิบัติ คือ ปฏิบัติตามหลักบุญ กิริยาวัตร ๓ ประการ ได้แก่ ทาน ศีลและภาวนา เป็นการปฏิบัติธรรมขั้นสูงเพื่อส่งผลสูงสุด และ ผลของการปฏิบัติสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่ ๓ ประการ คือ ประโยชน์เพื่อตน คนอื่นและทั้งสองฝ่าย ความสงบสุขของสังคมนั่นเอง ประโยชน์ของสามัคคีธรรมมีหลายประการด้วยกันเริ่มจากชีวิตปัจจุบันการเข้าถึงสัจจโลกสัจธรรมและหลุดพ้นจากความทุกข์ได้สิ้นเชิง ดังนั้น การศึกษาและปฏิบัติตามหลักสามัคคีธรรม โดยการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนิน ชีวิตร่วมกัน ปกป้องและให้อภัยกัน สามารถนำทางชีวิตของคนไทยให้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขและ สันติในการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมได้อย่างสมดุล หากผู้คนในสังคมให้ความสำคัญ ในการศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามหลักสามัคคีธรรมแล้ว ผลที่เกิดขึ้นก็สามารถเป็นประโยชน์ใน ชีวิตของตนและส่วนรวมได้^{๒๓}

๑๑) พระมหาธรรมวราธิบดี อริยธมโม (ยศขุน) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก” พบว่า มูลเหตุที่ทำให้เกิดการขาดความสามัคคีขึ้นนั้นโดยตรง ที่สุดแล้ว ก็คือ ตัณหา ความทะยานอยากในจิตใจของคนหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ “โลภะ โทสะ โมหะ”^{๒๔} กิเลสเหล่านี้เป็นไฟเผาโลกทุกกาลสมัย และเป็นนายที่บงการมนุษย์ให้เบียดเบียน ทำลายล้างกันแม้บุคคลจะมีอำนาจครอบงำผู้อื่นได้มากมาย แต่ต้องเป็นทาสของตัณหาจึงได้ ขวนขวาย เพื่อหักล้างผู้อื่นลงไปให้ย่อยยับ โดยที่ไม่พยายามหักตัณหาในใจของตัวเองลงไปเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ความสงบก็เกิดขึ้นได้โดยยาก ยิ่งแก้ด้วยวิธีเพิ่มตัณหาให้แก่ตนและหักล้างผู้อื่นให้ จำยอมก็ยิ่งเพิ่มความไม่สงบ เพราะไม่มีใครที่จะยินยอมแก่กัน ต้องพากันพยายามป้องกันตนเอง หรือคิดหักล้างเป็นการตอบแทนกันอยู่ตลอดไป โทษของการขาดความสามัคคีในด้านบุคคล ทำให้ ขาดความเชื่อถือและไม่ยอมรับในหมู่ชนโดยทั่วไป เป็นคนที่ขาดความรับผิดชอบ เอาตัวรอดแต่ ฝ่ายเดียว เป็นคนมีอคติอยู่ในใจ โทษของการมีอคติทั้ง ๔ อย่างนี้ จะนำมาซึ่งความไม่เป็นระเบียบ เรียบร้อย เมื่อมีความไม่เสมอภาคในหมู่ชนที่อยู่ร่วมกันเกิดขึ้น ก็จะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูง

^{๒๓} จำเนียรน้อย สิงหะรักษ์, “ศึกษาหลักสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, รายงานการ วิจัย, (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๙๓/๒๕๕๔.

เกิดความไม่เป็นธรรมซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้ง ขัดขึ้น ไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง ข้อบังคับ ซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นอุปสรรคปัญหาแก่การบริหารและการปกครองอย่างใหญ่หลวงได้^{๒๕}

๑๒) พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง ความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ความสามัคคีใน ๓ ลักษณะ คือ สังฆราชา (ความร่าเริงของหมู่คณะ) สังฆเภท และ สังฆสามัคคี ในพระสูตรตันตปิฎกได้ให้ความหมาย สามัคคีว่า หมายถึงการตั้งกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรมที่ประกอบด้วยเมตตาในมิตรสหาย และคนทั้งหลายในสังคม โดยไม่ถือว่าตนเป็นใหญ่กว่าคนอื่น ให้เกียรติให้ความสำคัญต่อผู้อื่นด้วย จึงจะถือว่าได้บำเพ็ญสามัคคีธรรม ในพระอภิธรรมปิฎก ได้กล่าวถึงความสามัคคีในลักษณะ เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของอันตรายที่เกิดจากไฟทั้ง ๓ อย่างคือ ราคะ โทสะ โมหะ ซึ่งสามสิ่งนี้เป็น สาเหตุให้เกิดความแตกแยกของความสามัคคีในหมู่ชน ส่วนความหมายโดยอรรถ สรุปลงได้ว่า ความ สามัคคีเป็นการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมี ประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละ ความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และ ตระหนักในปัญหาร่วมกัน โดยจะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อย ๆ ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความ รักใคร่กลมเกลียวกันและก็สามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จ^{๒๖}

๑๓) อุทัย สติมัน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้สำหรับ สำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทย” พบว่า รูปแบบการปกครองของสงฆ์ในสมัยพุทธกาลว่า อิงอาศัยหลักสามัคคีธรรมซึ่งแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรงปกครองคณะสงฆ์ด้วยระบอบ สามัคคีธรรม โดยพระองค์เองทรงอยู่ในฐานะเป็นประมุขหรือประธานของภิกษุสงฆ์ ทรงประทาน ความเสมอภาคแก่ภิกษุทุกรูป ไม่มีการเลือกปฏิบัติสำหรับภิกษุที่เคยมีสถานะเดิมแตกต่างกัน ไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ เช่น บางรูปเคยมีสถานะเดิมเป็นกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ชั้นสูง บุตรเศรษฐี

^{๒๕} พระมหาธรรมรัต อริยธมโม (ยศขุน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักรัฐศาสตร์ที่มีในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), บทคัดย่อ.

^{๒๖} พระครูนิกรสุนทรกิจ (สมพงษ์ นุ่มสกุล), “วิทยานิพนธ์เรื่องศึกษาวิเคราะห์เรื่องความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

หรือคนยากจนเชื่องใจก็ตาม ต่างก็ต้องประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วเสมอเหมือนกัน^{๒๗}

๑๔) พระอริการวิศวพงศ์ อธิปไตย (คงเพ็ง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์สามัคคีธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า ความสำคัญของหลักสามัคคีที่ใช้เป็นเครื่องปกครองสงฆ์อันเกี่ยวโยงถึงหลักสี่สัจธรรม และทฤษฎีสัจธรรมกล่าวคือ สี่ลัทธิและทฤษฎีลัทธิ มีความหมายตรงข้ามกับคำว่าสี่สัจธรรม และทฤษฎีสัจธรรม คือความเสมอกันโดยศีล ได้แก่ ความเสมอกันทางพระวินัยและความเสมอกันโดยทฤษฎี ได้แก่ ความเสมอกันโดยความเห็นทางธรรม เป็นคุณสมบัติอันจะพึงปรารถนาในสงฆ์ เป็นไปเพื่อสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งสงฆ์ เมื่อมีภิกษุประพฤติผิดธรรมของคณะ จึงเป็นธุระของสหธรรมิกด้วยกันพึงห้ามปรามและพินิจคหะเสีย ไม่อย่างนั้นจะเกิดเป็นก๊กที่เรียกว่านิกายขึ้น ทอนกำลังสงฆ์ลงไปที่สุดในที่สุดไม่ตั้งอยู่ได้^{๒๘}

หลักสารณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีเป็นการแสดงออกซึ่งการร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามัคคีต้องอาศัยความอดทน เสียสละความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และตระหนักในปัญหาร่วมกัน โดยจะต้องมีการทำงานร่วมกันบ่อย ๆ ความสามัคคีจะก่อให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียวกันและก็สามารถปฏิบัติงานทุกอย่างได้สำเร็จอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการนำไปปรับปรุงและพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะการสืบค้นข้อมูลตามลำดับความสำคัญของคัมภีร์และเอกสารไว้ โดยมีรายละเอียด และวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาหลักคำสอนเรื่องสารณียธรรม และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

^{๒๗} อุทัย สติมั่น, “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๗๓.

^{๒๘} พระอริการวิศวพงศ์ อธิปไตย (คงเพ็ง), “การศึกษาวิเคราะห์สามัคคีธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙.

๑.๗.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ศึกษาหลักคำสอนเรื่องสาราณียธรรม และหลักธรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจากคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อรรถกถา และปกรณ์วิเสส ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวมทั้งเอกสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำราวารสาร นิตยสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ นำเสนอผลการศึกษาวิจัยด้วยวิธีการพรรณนา

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักสาราณียธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบความสามัคคีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบหลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในพระพุทธศาสนาเถรวาท